

Anna Karolina Badora

<https://orcid.org/0000-0003-4027-6792>

e-mail: anna.badora@kul.pl

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Polska

Edukacja przez służbę czynnikiem dynamizującym aktywność twórczą osoby w procesie kształcenia przyszłych nauczycieli edukacji elementarnej

Education Through Service as a Factor Dynamising the Creative Activity of the Individual in the Education Process of Future Elementary Education Teachers

KEYWORDS

education through service (service learning), creative activity, factors dynamising creative activity, education of pre-school and early childhood education students, creative teacher

ABSTRACT

The reflection undertaken in this article focuses on the issues of education through service and creative activity. The main objective is to determine to what extent education through service, incorporated in the process of students' education, is a factor that dynamises a person's creative activity, in the light of literature and the author's own empirical research. In reporting on the stated aim, two research problems are formulated:

1. How does education through service constitute a dynamising factor for a person's creative activity?
2. How, according to the students, does education through service affect their creative activity?

In the first part of the article, a theoretical analysis of the structure of the educational and didactic strategy: education through service, was carried out in the context of factors that foster and motivate creative activity. In the second part, a qualitative analysis was made, using the hermeneutic method, of the statements of the students who participated in the project implemented within the educational strategy discussed.

The conclusions formulated provide a basis for undertaking further empirical analyses in this area, and also enable the identification of education through service as an educational strategy that triggers and reinforces the need for creative activity in students – future teachers.

SŁOWA KLUCZE ABSTRAKT

edukacja przez
służbę, aktywność
twórcza, czynniki
dynamizujące
aktywność twórczą,
kształcenie
studentów
pedagogiki
przedszkolnej
i wczesnoszkolnej,
twórczy nauczyciel

Podjęta w niniejszym artykule refleksja skoncentrowana jest wokół zagadnień edukacji przez służbę oraz aktywności twórczej. Głównym jej celem jest określenie, na ile edukacja przez służbę, włączona w proces kształcenia studentów, jest czynnikiem dynamizującym aktywność twórczą osoby w świetle analizy dokumentów – literatury przedmiotu oraz dzienników refleksji studentów. W odniesieniu do wyznaczonego celu sformułowano dwa problemy badawcze:

W jaki sposób edukacja przez służbę stanowi czynnik dynamizujący dla aktywności twórczej osoby?

W jaki sposób w ocenie studentów edukacja przez służbę oddziałuje na ich aktywność twórczą?

W pierwszej części artykułu przeprowadzono teoretyczną analizę struktury strategii wychowawczo-dydaktycznej edukacji przez służbę w kontekście czynników sprzyjających i motywujących do podejmowania aktywności twórczej. W części drugiej dokonano analizy jakościowej z wykorzystaniem metody hermeneutycznej wypowiedzi studentów, którzy uczestniczyli w projekcie realizowanym w ramach omawianej strategii edukacyjnej.

Sformułowane wnioski stanowią podstawę do podejmowania dalszych analiz empirycznych w tym zakresie, a także umożliwiają określenie edukacji przez służbę jako strategii kształcenia wyzwalającej i wzmacniającej potrzebę aktywności twórczej u studentów – przyszłych nauczycieli.

Edukacja przez służbę – ujęcie definicyjne

Kształcenie przyszłych nauczycieli edukacji elementarnej stanowi szczególne zadanie dla szkolnictwa wyższego. Wyzwania cywilizacyjne, wobec których staje współczesna szkoła, determinuje ukierunkowanie edukacji przyszłych nauczycieli nie tylko na formowanie ich warsztatu metodycznego, ale także kształtowanie kompetencji umożliwiających w przyszłości poszukiwanie rozwiązań dla zastanych oraz nowych problemów wychowawczo-dydaktycznych. Zasadne jest poszukiwanie takich metod, które umożliwią rozwijanie postawy twórczej studentów, ich wrażliwości względem drugiego człowieka oraz zdolności do namysłu nad własnym działaniem.

W tym kontekście jedną z możliwości staje się włączanie w program studiów działań z zakresu edukacji przez służbę. Andrew Furco (2001) podkreśla, że istotą edukacji przez służbę jest odszukanie wspólnej przestrzeni działania dla wiedzy, którą nabywają studenci w czasie kształcenia uniwersyteckiego na konkretnych zajęciach, oraz potrzeb i trudności, których doświadcza społeczność. Zintegrowanie tych dwóch płaszczyzn umożliwia praktyczną egzemplifikację przyswojonych na zajęciach akademickich wiadomości i zdobytych umiejętności, w rzeczywistości spotkania z drugim człowiekiem

oraz trudnościami lub brakami, których on doświadcza. Rahima Wade (2008) zaznacza, że w edukacji przez służbę szczególnie cenna jest przemyślana, zaplanowana i koordynowana aktywność studentów w świecie i czasie rzeczywistym. Rozpoczyna się ona poprzez działalność badawczą, dla której głównym celem staje się rozpoznanie bieżącej sytuacji wybranej grupy społecznej w kontekście rozpatrywanych na zajęciach akademickich zagadnień. W wyniku przeprowadzonej analizy studenci określają kategorie potrzeb i/lub trudności, których doświadcza grupa społeczna. W procesie selekcji wyszczególnione zostają obszary, dla których możliwe jest wypracowanie działań wspierających z wykorzystaniem wiedzy i umiejętności zdobytych w czasie zajęć akademickich. Studenci planują swoją pracę i wdrażają rozwiązania. Istotnym elementem edukacji przez służbę jest refleksja, którą przeprowadza się zarówno w czasie trwania działań wdrożeniowych, jak i po ich zakończeniu. Głównym celem refleksji jest dokonanie przez studenta świadomego wglądu we własną i zespołową pracę, a także w to, w jaki sposób wzbogacony został zakres jego kompetencji zawodowych. Jeffrey Howard (2003) wskazuje, że w procesie edukacji przez służbę uczestniczy triada podmiotów: odbiorcy zewnętrzni, nauczyciel akademicki oraz student. Należy podkreślić, że z perspektywy tradycyjnej dydaktyki akademickiej zmianie podlega funkcja studenta, który z biernego odbiorcy treści staje się kreatorem i moderatorem działań, wykorzystującym zdobyte zasoby wiedzy i umiejętności. Ponadto zaangażowanie społeczne studentów stwarza szansę kształtowania dodatkowych kompetencji osobowych. Inaczej rysuje się także sylwetka nauczyciela akademickiego, który nie pozostaje wykładowcą zdystansowanym powagą katedry, a jest raczej mistrzem/mentorem/towarzyszem, który przekazuje wiedzę i wspomaga w działaniach oraz motywuje do refleksji.

Jan Kamiński jako główne kryterium definiujące edukację przez służbę wskazuje kategorie potrzeb. Autor podkreśla: „Spotykają się tu potrzeby trzech stron uczestniczących w procesie: potrzeby społeczności, potrzeby edukacyjne studentów oraz potrzeby i wymogi dydaktyczne uczelni. Efektywne działanie w edukacji przez służbę będzie odpowiedzią na nie wszystkie” (Kamiński i in., 2023, s. 19). Przy czym jako główną potrzebę uczelni należy wskazać zapewnienie wysokiej innowacyjności i efektywności procesu kształcenia, główną potrzebą studentów staje się zdobycie kompetencji, które umożliwią budowanie własnego profesjonalizmu zawodowego. W tym kontekście pierwszym zadaniem nauczyciela akademickiego, który planuje realizację zajęć dydaktycznych z wykorzystaniem edukacji przez służbę, jest poszukiwanie przestrzeni potencjalnych zależności pomiędzy programem studiów na poszczególnych kierunkach w obszarze efektów kształcenia określonych dla danego przedmiotu a rzeczywistymi problemami, trudnościami, brakami obecnymi w konkretnych przestrzeniach społecznych. Stąd edukacja przez służbę nie może być rozumiana jako przypadkowe jednorazowe wydarzenie mobilizujące studentów do aktywności społecznej. Alžbeta Brozmanová Gregorová (2016) zaznacza, że edukacja przez służbę jest strategią działań,

w której zachodzi ścisła integracja procesów edukacji, służby na rzecz społeczności i refleksji.

Krystyna Chałas wskazuje, że edukację przez służbę „w kształceniu akademickim można określić ją jako strategię pedagogiczną, która w procesie kształcenia akademickiego włącza edukację przez projekty na rzecz środowiska społecznego, celem wzbogacenia akademickich kompetencji studentów (w zakresie wiedzy, umiejętności, postaw i zachowań, wartości)” (2023, s. 74).

Analiza przedstawionych definicji umożliwia wyszczególnienie następujących komponentów omawianej strategii:

Tabela 1. Kluczowe komponenty edukacji przez służbę

Kluczowe komponenty edukacji przez służbę	Charakterystyka komponentu
Odpowiedź na potrzeby społeczne	Podejmowane działanie stanowi odpowiedź na realne potrzeby lub wyzwania społeczne. Stąd jego realizacja jest poprzedzona działalnością badawczą i diagnostyczną. Obecność tego komponentu nadaje działaniom celowość i sensowność, umożliwia pracę nad rzeczywistymi problemami, które zaistniały w określonej przestrzeni społecznej.
Powiązanie z programem kształcenia i nauką	Działania podejmowane w edukacji przez służbę są ściśle powiązane ze szczegółowymi treściami, które realizowane są na wybranych zajęciach akademickich. Oznacza to, że poprzez działanie podejmowane w edukacji przez służbę student osiąga zakładane dla danego przedmiotu efekty kształcenia
Zaangażowanie studentów	Podmiotem realizującym działanie są studenci, którzy otrzymują wsparcie i obecność nauczyciela akademickiego. Planowanie, przebieg, a także dynamika zadań jest regulowana przez studentów. Zwiększenie możliwości samodzielnego działania studentów stanowi czynnik dynamizujący dla budowania ich kompetencji zawodowych, a także urzeczywistnianej hierarchii wartości, w której obecne są m.in.: odpowiedzialność, solidarność, godność osoby.
Refleksja nad podjętym działaniem	Jest to namysł nad podjętym działaniem. Efektywność refleksji wyraża się w: <ul style="list-style-type: none"> • stopniu uświadomienia i utrwalenia przez studenta zdobytych kompetencji; • stopniu zrozumienia nabytych doświadczeń; • obecności krytycznej analizy nad podjętym działaniem w kontekście rozwiązywanego problemu (efektywności działania i prognoz kontynuacji) oraz własnego warsztatu pracy (własnych możliwości i braków).

Por. Gregorová i in., 2022, s. 24–50.

Komponenty edukacji przez służbę a zewnętrzne czynniki dynamizujące aktywność twórczą

Celem niniejszego artykułu jest określenie, na ile wprowadzona w kształceniu studentów edukacja przez służbę jest czynnikiem dynamizującym aktywność twórczą osoby w świetle literatury i własnych badań empirycznych.

W kontekście dotychczas przedstawionej charakterystyki edukacji przez służbę zasadne jest ukazanie teoretycznych zależności pomiędzy poszczególnymi jej komponentami a elementami zewnętrznymi, które przez badaczy twórczości wskazywane są jako sprzyjające oraz motywujące do twórczości.

Jako główne kryteria określenia, co jest twórcze, wskazuje się nowość i wartościowość wytworu, działania, idei (Szmidt, 2013). Poprzez wartościowość należy rozumieć, że element powstający w czasie aktywności osoby odnosi się do konkretnej wartości lub grupy wartości, innymi słowy umożliwia urzeczywistnianie danej wartości lub wskazuje sposobność jej urzeczywistniania. W tym kontekście aktywność twórcza pełni funkcję służebną wobec wartości. Z kolei dążenie do spełnienia kryterium wartościowości podkreśla szczególną właściwość wartości jako czynnika motywującego do podejmowania aktywności twórczej. Edward Nęcka (2016) określa cztery grupy wartości, które uruchamiają poszczególne sfery twórczej aktywności osoby, klasyfikację przedstawiono w tabeli 2.

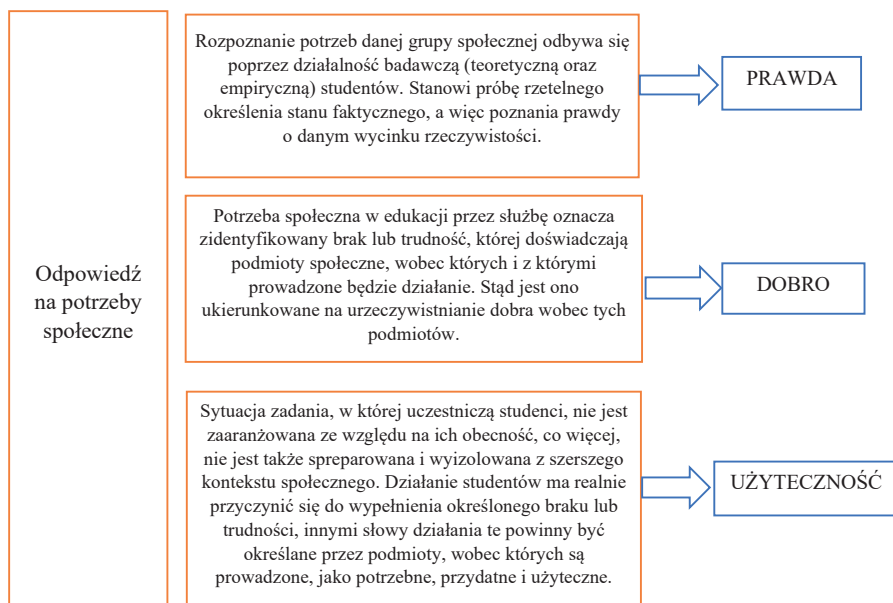
Tabela 2. Wartości – czynniki dynamizujące dla aktywności twórczej

Grupa wartości dynamizujących podejmowanie aktywności twórczej	Główny cel aktywności twórczej
Wartości poznawcze związane z poszukiwaniem prawdy i poszerzaniem jej obszaru	Prawda
Wartości estetyczne związane z poszukiwaniem i tworzeniem piękna	Piękno
Wartości pragmatyczne związane z warunkami życia codziennego	Użyteczność
Wartości etyczne związane z poszukiwaniem i tworzeniem dobra	Dobro

Źródło: Nęcka, 2016, s. 15–17.

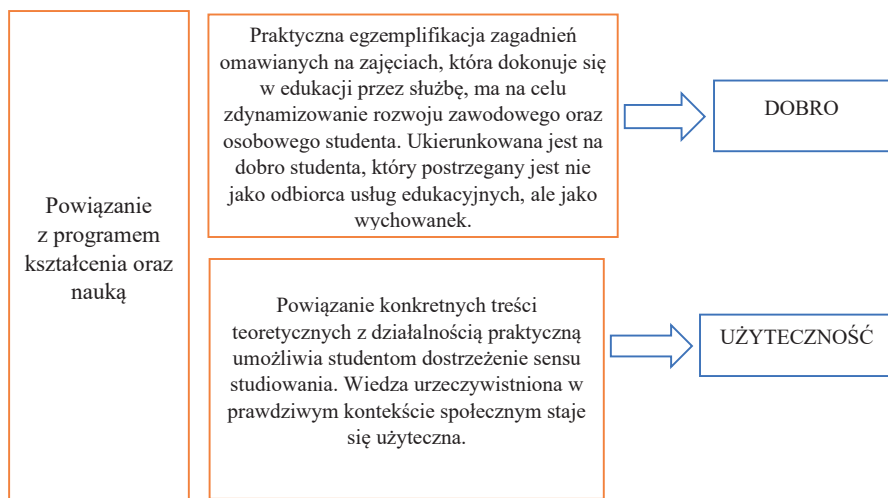
W kontekście powyżej przedstawionego zestawienia warto podjąć próbę wskazania, które wartości będą celem dla trzech komponentów edukacji przez służbę. Dane dla tego obszaru przedstawiają poniższe schematy.

Schemat 1. Wartości – cele dla I komponentu edukacji przez służbę: odpowiedź na potrzeby społeczne

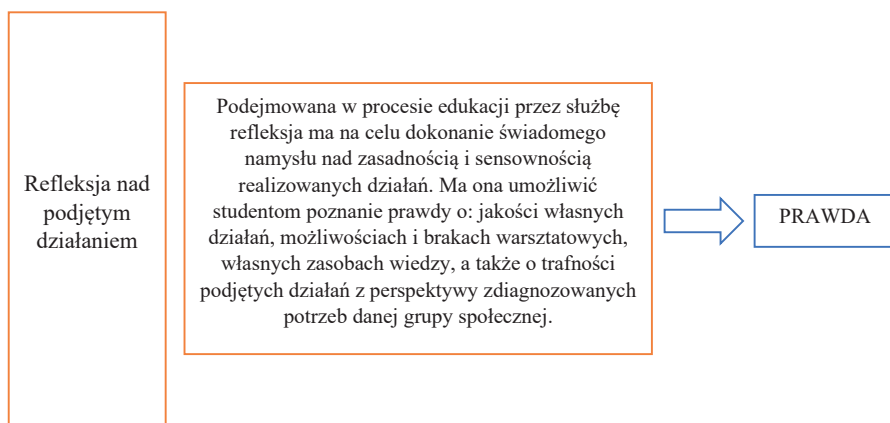
Źródło: Opracowanie własne.

Schemat 2. Wartości – cele dla II komponentu edukacji przez służbę: powiązanie z programem kształcenia oraz nauką

Źródło: Opracowanie własne.

Schemat 3. Wartości – cele dla IV komponentu edukacji przez służbę: refleksja nad podjętym działaniem

Źródło: Opracowanie własne.

Treści przedstawione na powyższych schematach wskazują na obecność w edukacji przez służbę celów aksjologicznych. Konfrontacja treści przedstawionych na schematach z danymi zawartymi w tabeli numer 2 umożliwia sformułowanie wniosku o tożsamej przestrzeni aksjologicznej dla aktywności twórczej i edukacji przez służbę. Wartości, które stanowią cel aksjologiczny w edukacji przez służbę, tj. prawda, dobro, użyteczność, mają także właściwość dynamizującą dla aktywności twórczej. Stąd ich obecność będzie mobilizowała studentów do poszukiwania rozwiązań adekwatnych i jednocześnie innowacyjnych dla zastanego problemu.

Istotnym czynnikiem zewnętrznym o działaniu dynamizującym lub inhibitującym dla aktywności twórczej jest przyjęty i realizowany model edukacji. Józef Kozielecki (1996, s. 31) wskazuje na szereg elementów obecnych w polskim systemie edukacji, które w znacznym stopniu przyczyniają się do kształtowania u uczniów postawy konformistycznej, skutecznie hamując ich ciekawość poznawczą – fundament aktywności twórczej. W odniesieniu do wyszczególnionych przez Kozieleckiego elementów opracowano komponenty modelu edukacji sprzyjającego aktywności twórczej, przedstawiono je w tabeli 3.

Tabela 3. Komponenty modelu edukacji sprzyjającego aktywności twórczej

Kategorie w modelu edukacji	Komponenty modelu edukacji sprzyjającego aktywności twórczej
Wizja studenta	Przyjęcie wizji człowieka sprawcy, który rozwiązuje problemy, stawia hipotezy i weryfikuje je, podejmuje decyzje, wdraża nieoczywiste programy działania
	Student traktowany jako samodzielny podmiot, z którym prowadzi się dialog, przejmujący inicjatywę, posiadający pasję poznawczą, przedsiębiorczy, zaangażowany i uczestniczący, planujący ryzykowne zmiany, decydujący o własnym losie, podejmujący samokształcenie
Cel kształcenia	Przygotowanie ucznia do udziału w dynamicznej i zmieniającej się rzeczywistości

Kategorie w modelu edukacji	Komponenty modelu edukacji sprzyjającego aktywności twórczej
Kierunki rozwijania kompetencji	Umożliwienie studentowi samodzielnego integrowania i różnicowania wiadomości zgodnie z zastanymi problemami oraz własnymi możliwościami poznawczymi
	Przewycięzanie nudy i lęku. Nuda stanowi czynnik inhibitujący pasję poznawczą. Lęk wywołany jest przez system zbyt autokratyczny oraz zbiurokratyzowany.
	Rozwijanie wiedzy płodnej, czyli takiej, która odnosi się nie tylko do tego, co już wiadomo, ale także do tego, co nieznanne i czeka na odkrycie.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Koziński, 1996, s. 31.

Analiza przedstawionych w tabeli 3 komponentów umożliwia identyfikację wspólnych obszarów dla edukacji sprzyjającej aktywności twórczej i edukacji przez służbę. Przedstawia je tabela 4.

Tabela 4. Związki między komponentami edukacji sprzyjającej aktywności twórczej i edukacji przez służbę

Edukacja dynamizująca aktywność twórczą	Edukacja przez służbę
Przyjęcie wizji człowieka sprawcy, który rozwiązuje problemy, stawia hipotezy i weryfikuje je, podejmuje decyzje, wdraża nieoczywiste programy działania	Głównym podmiotem działającym jest student. Jego aktywność nie jest zredukowana do wypełnienia narzuconego przez nauczyciela akademickiego planu. Przeciwnie, to student identyfikuje problem, projektuje i wdraża działania. W tej specyficznej sytuacji – zadania wykorzystuje swoją dotychczasową wiedzę i umiejętności do rozwiązania trudności, przez co poszerza swój katalog kompetencji zawodowych i osobowych.
Umożliwienie studentowi samodzielnego integrowania i różnicowania wiadomości zgodnie z zastanymi problemami oraz własnymi możliwościami poznawczymi	W działaniu student nie pozostaje sam, koniecznością staje się konstruktywne podjęcie dialogu z:
Student traktowany jako samodzielny podmiot, z którym prowadzi się dialog, przejmujący inicjatywę, posiadający pasję poznawczą, przedsiębiorczy, zaangażowany i uczestniczący, planujący ryzykowne zmiany, decydujący o własnym losie, podejmujący samokształcenie	<ul style="list-style-type: none"> • pozostałymi członkami grupy, która realizuje działanie – studentami, • interesariuszami zewnętrznymi i z którymi prowadzone jest działanie, • nauczycielem akademickim – mentorem, który koordynuje działanie.

Edukacja dynamizująca aktywność twórczą	Edukacja przez służbę
<p>Celem kształcenia powinno stać się przygotowanie ucznia do udziału w dynamicznej i zmieniającej się rzeczywistości</p>	<p>Sytuacja zadania – problemu/trudności do rozwiązania nie jest sztucznie wyizolowana i hermetycznie zamknięta na potrzeby realizacji konkretnych zajęć akademickich. Jest to rzeczywistość zastana, która może zmieniać się ze względu na uczestniczenie w niej osób, które nie przynależą do środowiska uniwersyteckiego, a dla których ta rzeczywistość jest codziennością. W czasie trwania działania student uczy się zauważać te zmiany, określać ich charakter jako zwiększający lub hamujący efektywność działania oraz odpowiadać na nie, tak aby zrealizować zakładane cele.</p>
<p>Przewycięzanie nudy i lęku. Nuda stanowi czynnik inhibitujący pasję poznawczą. Lęk wywołany jest przez system zbyt autokratyczny oraz zbiurokratyzowany.</p>	<p>Rzeczywistość społeczna, w której działają studenci posiada własną niezależną dynamikę zmian, która sprzyja budowaniu u studentów poczucia gotowości do działania, entuzjazmu, ekscytacji itd.</p>
<p>Rozwijanie wiedzy płodnej, czyli takiej, która odnosi się nie tylko do tego, co już wiadomo, ale także do tego, co nieznanne i czeka na odkrycie.</p>	<p>Prowadzenie refleksji w czasie trwania i po zakończeniu działania sprzyja odkrywaniu kolejnych problemów do rozwiązania w rzeczywistości społecznej, w której prowadzone było działanie. Refleksja sprzyja także kształtowaniu wiedzy o własnym warsztacie pracy, a także swoich możliwościach i brakach.</p>

Źródło: Opracowanie własne.

Dotychczas przeprowadzona analiza teoretyczna umożliwiła sformułowanie następujących wniosków:

Edukacja przez służbę umożliwia studentom urzeczywistnianie wartości takich, jak prawda, dobro, użyteczność, które stanowią czynnik dynamizujący dla aktywności twórczej człowieka.

Przeprowadzona analiza wskazuje na tożsamość głównych komponentów i założeń dla edukacji motywującej do aktywności twórczej i edukacji przez służbę.

Edukacja przez służbę jako czynnik dynamizujący aktywność twórczą w ocenie badanych studentów pedagogiki przedszkolnej i wczesnoszkolnej

W kontekście powyższych wniosków sformułowano dodatkowy problem badawczy: W jaki sposób w ocenie studentów edukacja przez służbę stanowi czynnik dynamizujący ich aktywność twórczą?

Analizie jakościowej poddano czterdzieści dzienników refleksji wszystkich studentów, którzy uczestniczyli w działaniach edukacji przez służbę w ramach przedmiotu warsztaty twórczości muzycznej. W badaniach zastosowano paradygmat konstruktywistyczny, metodę analizy treści z użyciem techniki jakościowej analizy tekstu.

Jak opisano powyżej, jednym z istotnych komponentów edukacji przez służbę jest prowadzenie refleksji, która umożliwia studentom porządkowanie zdobytych w czasie prowadzonych działań doświadczeń. Dzienniki refleksji, które wypełniali studenci, zawierały następujące pytania:

Po przeprowadzeniu każdej jednostki zajęć:

- Jaka była moja funkcja/rola w czasie prowadzenia zajęć?
- Co udało mi się zrealizować w czasie zajęć – które elementy prowadzonych przez mnie zajęć uważam za udane?
- Czego nie udało mi się zrealizować w czasie zajęć – co w mojej ocenie nie przebiegło tak, jak zaplanowałam? Dlaczego tak się stało?
- Po zakończeniu projektu:
- W jaki sposób dzieci reagowały na ćwiczenia/zabawy, które prowadziłam w czasie projektu?
- Czego się nauczyłam w czasie realizacji tego projektu?
- W jaki sposób/jak się tego nauczyłam?
- W jakim stopniu jest ważne to, czego się nauczyłam? Dlaczego?
- Co jeszcze w zakresie działań projektu (np. rozwijania zdolności muzycznych dzieci) powinno zostać zrobione?

Odpowiedzi studentów na powyższe pytania zawierały sformułowania, które wskazują na wzmocnienie wewnętrznych dynamizmów aktywności twórczej. J. Adams (za: Szmidt, 2007) przedstawia pojęcie wewnątrzsobowych bloków myślowych, które hamują, a nawet uniemożliwiają podejmowanie aktywności twórczej. W odniesieniu do tej klasyfikacji wyszczególniono „dynamizmy myślowe”, które – przeciwnie – będą sprzyjały i mobilizowały do działań twórczych:

- Dynamizmy percepcyjne, umożliwiające spostrzeżenie sytuacji problemowej bądź informacji potrzebnych do jej rozwiązania;
- Dynamizmy emocjonalne;
- Dynamizmy ekspresyjne, umożliwiające komunikowanie idei sobie i innym.

Większość studentów w swoich wypowiedziach wskazywała na wzmocnienie w procesie edukacji przez służbę dynamizmów emocjonalnych, tj. poszukiwanie wyzwań i konsekwentny zapał. Jedna ze studentek napisała:

„Udział w projekcie był dla mnie czymś zupełnie nowym, wykraczającym poza studenckie praktyki. Miałam poczucie, że nie jestem »tylko studentką«, ale jestem osobą odpowiedzialną za dzieci i przebieg zajęć. To ode mnie zależało, jak będą przebiegały zajęcia. Musiałam radzić sobie z sytuacjami, które mnie zaskoczyły”.

Komponent zaangażowania studentów obecny w edukacji przez służbę umożliwia im postrzeganie działalności podejmowanej w czasie realizacji projektu jako wyzwania, w którym szczególnie wzmocnione zostaje poczucie odpowiedzialności. Funkcja studenta ulega przeformułowaniu i wzbogaceniu z osoby wykonującej zleczone czynności na kreatora i innowatora. Stąd kształtowane jest u niego poczucie sprawstwa, a także poczucie własnej wartości jako podmiotu działającego. Wzmacniany jest młodzieńczy entuzjazm do „zmiany świata na lepsze”, natomiast wygaszana jest stagnacja i nihilizm, poczucie braku wpływu na otaczającą rzeczywistość.

Jak wskazała kolejna studentka: „Dzięki temu projektowi wyszłam z mojej strefy komfortu i uwierzyłam bardziej w swoje umiejętności”.

W wypowiedziach studentów występowały także wskazania na dynamizmy percepcyjne. Jednym z nich jest umiejętność identyfikowania problemu. Jest on kluczowy dla stymulowania działań twórczych, ponieważ pozostawia niepokój poznawczy i wzbudza potrzebę poszukiwania rozwiązań. Studentka napisała: „Nauczyłam się, że uczniowie zwłaszcza w młodszym wieku szkolnym mogą mieć większy problem ze zrozumieniem niektórych informacji. Musiałam szukać sposobu, [jak] wyjaśnić, na czym polega zabawa”.

Sytuacja zadania wymusiła na studentce zweryfikowanie przyjętego projektu działań, umożliwiła dostrzeżenie rozbieżności pomiędzy planem a jego wdrożeniem. Mimo przygotowania działanie nie przebiegało według projektu, konieczne stało się dynamiczne zdiagnozowanie trudności i wprowadzenie zmian. Należy podkreślić, że to właśnie komponent powiązania działań z programem kształcenia i nauką obecny w edukacji przez służbę umożliwia poszerzenie u studentów zakresu kompetencji metodycznych, niezbędnych do realizacji zajęć wychowawczo-dydaktycznych w klasach 1–3.

Wypowiedzi studentów wskazywały również, że poprzez aktywny udział w działaniu kształtowana jest konstruktywna i wieloperspektywiczna postawa wobec sytuacji problemowej, wyrażająca się w postrzeganiu jej jako przestrzeni możliwości. Postawa ta przynależy do kategorii dynamizmów percepcyjnych.

Jedna z wypowiedzi przedstawia się następująco: „Nauczyłam się, że pracując z dziećmi, muszę być przygotowana na różnego rodzaju pytania zadawane przez dzieci. Ważne jest także to, że nawet jeśli coś pójdzie nie tak, jak zaplanowaliśmy, to nie ma co się załamywać, tylko iść do przodu i spróbować zmienić te niedociągnięcia w ciekawe rozwiązania”.

Kolejnym dynamizmem percepcyjnym, na który wskazywały studentki, jest szukanie rozwiązań problemu.

Jedna ze studentek napisała: „Musiałam poszukać nowych rozwiązań i zabaw, ponieważ te, które znałam, nie sprawdzały się lub dzieci je znały i były dla nich nudne”.

W procesie edukacji przez służbę studenci sformułowali cele działań w odniesieniu do zdiagnozowanego problemu – jest to szczególnie istotny aspekt w projektach

edukacji przez służbę, stanowi realizację jednego z głównych jej komponentów – odpowiedzi na potrzeby społeczne, określa zasadność oraz celowość podjętych działań.

Odpowiedź na potrzeby społeczne różnicuje edukację przez służbę od np. praktyk studenckich. Podejmowane działania mają realnie dynamizować rozwój osobowy i zawodowy studentów przy jednoczesnym poprawieniu określonego wycinka rzeczywistości (w przypadku studentów pedagogiki przedszkolnej i wczesnoszkolnej rzeczywistości konkretnej szkoły lub przedszkola). Wskazany komponent jest także zapewnieniem oraz zabezpieczeniem przed „pułapką aktywizmu”, w której nie liczą się cele nadające działaniom sens, a wyłącznie aktywność.

W miarę realizacji kolejnych etapów projektu następowała weryfikacja, w czasie rzeczywistym, czy zaproponowane rozwiązania są efektywne. Refleksja nad podejmowanymi działaniami jako komponent edukacji przez służbę stwarza studentowi szansę namysłu nad własnym działaniem na każdym etapie projektu. W ten sposób otrzymuje on możliwość rzeczywistego kształtowania własnego warsztatu pracy poprzez poszerzanie dostępnych zasobów metod i narzędzi i weryfikowanie ich skuteczności w odniesieniu do sformułowanych celów. Należy zaznaczyć, że student nie jest osamotniony w tym procesie, towarzyszy mu w nim nauczyciel akademicki, który w przypadku trudności lub ograniczeń w podejmowaniu refleksji przez studenta poprzez pytania może wspierać go w nadawaniu odpowiedniego kierunku zmianom. To właśnie refleksja oraz wnioski sformułowane na jej podstawie stanowią przesłanki do wprowadzenia korekty lub rozszerzenia dalszych zadań. Jak pisze studentka: „Gdy skończyłam przeprowadzać swoją część, od razu wychwytiłam swój błąd, wiedziałam, co było nie tak. Pomyślałam sobie okej, zabrakło tego i tego, ja się uczę, wiem, co zrobiłam źle, ale mam też pomysł na to, jak w przyszłości poprowadzić to inaczej”. W podobny sposób wypowiada się kolejna studentka: „Starłam się poprawić błędy, które popełniłam na pierwszym spotkaniu, i dzięki temu z czasem zajęcia stawały się coraz bardziej płynne i sprawne”.

W części wypowiedzi można odnaleźć odniesienia do dynamizmów ekspresyjnych. Studenci wskazywali na kształtowanie elastyczności i efektywności w wykorzystywaniu strategii intelektualnych. Jedna ze studentek podkreśla: „Nauczyłam się tego, że nawet gdy dzieci np. uderzą instrumentem o dwa razy więcej w podłogę, to nie trzeba ich od razu korygować i mówić, że to źle. W wielu takich sytuacjach zabawy zupełnie zmieniały bieg, jednak nadal były bardzo ciekawe i pasowały do tematu zajęć”.

Wypowiedź studentki wskazuje, że w kontekście wyznaczonych celów miała określone zadania do zrealizowania z dziećmi. W miarę przebiegu zadań okazało się, że jego teoretyczny kształt nie jest tożsamy z praktyczną egzemplifikacją. Dzieci uczestniczące w zajęciach wyznaczyły inny niż zakładany kierunek realizacji działań, w tej sytuacji konieczne stało się dokonanie oceny jakościowej zmian, które wystąpiły. Studentka zauważyła, że nie zaburzają one pierwotnego planu pracy, a jednocześnie w wyższym

stopniu angażują uczniów i dynamizują osiąganie przez nich zakładanych efektów ucznia się. W tym kontekście zaakceptowała zmiany zaproponowane przez dzieci i zmodyfikowała swój sposób działania.

Wnioski

Analiza wypowiedzi studentów umożliwia sformułowanie wniosku o sprzyjającym oddziaływaniu edukacji przez służbę dla emocjonalnych, percepcyjnych oraz ekspresyjnych wewnątrzosobowych dynamizmów aktywności twórczej.

Przeprowadzona analiza literatury w zakresie komponentów edukacji przez służbę oraz zewnętrznych stymulatorów aktywności twórczej pozwala określić edukację przez służbę jako zewnętrzny czynnik dynamizujący aktywność twórczą.

Włączenie w proces kształcenia studentów pedagogiki przedszkolnej i wczesnoszkolnej strategii edukacji przez służbę wyzwała u nich potrzebę podejmowania aktywności twórczej. Utrwalone w tego rodzaju działaniach mechanizmy stanowią fundament dla przyjmowania twórczej postawy w przyszłej pracy zawodowej.

Podsumowanie

W niniejszym artykule podjęto próbę odpowiedzi na pytanie, na ile edukacja przez służbę jest czynnikiem dynamizującym aktywność twórczą osoby. Przeprowadzono analizę literatury, w wyniku której określono, że edukacja przez służbę oraz aktywność twórcza posiadają wspólną tożsamość w obszarze wartości oraz głównych komponentów i założeń. W tym kontekście przeprowadzono analizę jakościową wypowiedzi studentów, którzy uczestniczyli w projektach realizowanych w strategii edukacji przez służbę. Sformułowane na tej podstawie wnioski stanowią przesłankę dla prowadzenia dalszych badań przyjętego problemu. Konieczne staje się poszerzenie badań empirycznych o analizę ilościową, a także wzbogacenie materiału badawczego dla analizy jakościowej o wypowiedzi studentów studiów pedagogicznych z innych krajów, którzy są kształceni przy użyciu strategii edukacji przez służbę.

Bibliografia

- Chałas, K. (2023). *Dydaktyka akademicka w uniwersytecie katolickim. T. 4: Edukacja przez służbę przyszłych nauczycieli*. Wydawnictwo „Scriptum”.
- Furco, A. (2001). Is service learning really better than community service? A study of high school service program outcomes. W: A. Furco i S.H. Billig (red.), *Service-learning: The essence of the pedagogy* (s. 23–52). Information Age Publishing.

- Gregorová, A.B., Heinzová, Z. i Chovancová, K. (2016). The impact of service-learning on students' key competences. *The International Journal of Research on Service-Learning and Community Engagement*, 4(1), s. 368–369. <https://doi.org/10.37333/001c.29686>
- Gregorová, A.B., Meggyesfalvi, B., Hadrévy, B.C., Šolcová, J., Fabac, T., Hauser, M., Novota, S., Bere, D., Pinteá, C., Mádálina, B., Lissowska Lewkowicz, A., Walas, A., Tóth, A.F. i Nagy, B. (2022). *Service Learning w pracy z młodzieżą. Podręcznik dla tutorów, edukatorów i nauczycieli*. Stowarzyszenie Centrum Wolontariatu.
- Howard, J. (2003). Service-learning research: Foundational issues. W: S.H. Billing i A.S. Waterman (red.), *Studying service-learning: Innovations in education research methodology* (s. 1–12). Taylor & Francis Group.
- Kamiński, J., Łysiak, M. i Badora, A. (2023). *Service Learning dla nauczycieli akademickich. Przewodnik metodyczny*. Wydawnictwo Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. https://www.kul.pl/files/841/public/ddu/podreczniki/Service_Learning_dla_nauczycieli_akademickich.pdf
- Kozielecki, J. (1996). *Człowiek wielowymiarowy*. Wydawnictwo Żak.
- Nęcka, E. (2016). *Psychologia twórczości*. Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Szmidt, K. (2020). *Pedagogika twórczości*. Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Wade, R. (2008). Service learning. W: L.S. Levstik i C.A. Tyson (red.), *Handbook of research in social studies education* (s. 109–123). Taylor & Francis.